

Набок Є. В.,

аспірантка КрНУ імені Михайла Остроградського

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “ОСНОВНІ ЗАСОБИ”

У статті досліджено еволюцію наукового розуміння поняття “основні засоби”. Визначено основні відмінності між такими категоріями, як “основний капітал”, “основні фонди” та “основні засоби”.

Ключові слова: капітал, основні фонди та основні засоби.

В статті изучена еволюция научного понимания концепции “основные средства”. Определены основные различия между такими категориями, как “основной капитал”, “основные фонды” и “основные средства”.

Ключевые слова: капитал, основные фонды и основные средства.

Summary. In article evolution of scientific understanding of the concept “fixed assets” is studied. The main distinctions between such categories, as “fixed capital”, “fixed funds” and “fixed assets” are defined.

Key word: capital, fixed assets and fixed assets.

Постановка проблеми. Важливу роль в ефективній організації процесу розширеного відтворення відіграють засоби виробництва. Проблемою є невизначеність на законодавчому, науковому та практичному рівні назви терміну, який би їх характеризував як об’єкт обліку. А це в свою чергу створює певні труднощі у практичній організації їх обліку. Саме тому актуальним завданням науки є дослідження економічної сутності основних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних основ та методологічних підходів щодо вирішення проблем і методики обліку, порядку оцінки, аудиту і аналізу ефективності використання основних засобів на підприємствах зробили провідні вчені-економісти, зокрема – М.Т. Білуха [3], Ф.Ф. Бутинець [4], С.Ф. Голов [5], Ю.А. Кузьмінський [9], В.Ф. Палій [14], Я.В. Соколов [15] та інші вчені.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження підходів до розуміння поняття “основні засоби”. Для досягнення мети необхідно визначити основні відмінності між категоріями “основний капітал”, “основні фонди” та “основні засоби”.

Виклад основного матеріалу. У бухгалтерському обліку на теоретичному, законодавчому та практичному рівнях не існує єдності у визначенні засобів виробництва. Для характеристики цих ресурсів в різних джерелах використовують три терміни: “основний капітал”, “основні фонди” та “основні засоби”. Необхідно зазначити, що поняття “основні засоби” почали розглядати як окрему категорію лише на сучасному етапі економічного розвитку. Історично в найперших працях економістів розглядалася лише категорія капіталу, до якої як одну із складових включали основні засоби. Проведемо дослідження періодизації еволюції наукових підходів до розуміння поняття “основні засоби” (таблиця 1).

Таблиця 1
Періодизація еволюції наукових підходів до розуміння поняття “основні засоби”

Період	Категорія	Пояснення	Автор
1	2	3	4
XVI ст.	продуктивний капітал (задіяний лише в сільському господарстві)	“первісні аванси” (худоба, будівлі та знаряддя праці); “землевласницькі аванси” (осушення, загородження та інші перманентні поліпшення якості землі); “щорічні аванси” (заробітна плата сільськогосподарських робітників, насіння та інші витрати).	Ф. Кене [17], А. Тюрго [12] та ін.
XVII ст.	продуктивний капітал (задіяний в сільському господарстві та у сфері матеріального виробництва)	“основний капітал” (покращення землі, купівля машин, інструментів та інших подібних предметів); “оборотний капітал” (виробництво, переробка чи купівля товарів з метою перепродажу для отримання прибутку).	А. Сміт [16]
XVII ст.	капітал як частина багатства	“основний капітал”, домінуючою ознакою якого є його довговічність, міцність, повільна знопувальність (машини, будинки); “оборотний капітал” (гроші, запаси сировини і непроданих товарів).	Д. Рікардо [17]
XVIII ст.	капітал як засіб експлуатації робітника	“змінний капітал” (дорівнює вартості суспільної робочої сили); “постійний капітал” (вартість усіх засобів виробництва).	К. Маркс [6,7,8]

XXI ст.	"fixed assets"	активи, які можуть принести майбутні економічні вигоди та значення яких може бути достовірно визначено	дане поняття використовується в 80 країнах, серед яких: Англія, Австралія, Греція, Італія, Польща, Франція, Іспанія, Швеція та ін. (МСБО 16 "Основні засоби" [14])
XXI ст.	Україна		
	основні фонди	матеріальні цінності, призначені платником податку для використання у господарській діяльності платника податку протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів із дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких перевищує 1000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом;	використовується в нормативних документах, що регулюють оподаткування різних аспектів діяльності підприємства (Податковий кодекс України [11])
	основні засоби	матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій та очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)	застосовується в нормативних актах, які регламентують фінансовий облік (ЗУ "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [1]; П(с)БО 7 "Основні засоби" [10], Методичні рекомендації по бухгалтерському обліку основних засобів)

Джерело: складено автором.

Розуміння поняття "основні засоби" залежить від процесу еволюції економіки в цілому. Спочатку під основними засобами розуміли "капітал". Так, у XVI ст. основною сферою виробництва є сільське господарство, тому єдиною формою продуктивного капіталу був землеробський капітал. Його поділяли на первісні та щорічні аванси. Якщо вартість щорічних авансів відшкодовувалась цілком протягом року, то вартість первинних авансів відшкодовувалась частинами протягом десятирічного періоду. Основною формою додаткової вартості є земельна рента. Такої думки притримувалися фізіократи (Ф. Кене, А. Тюрго та ін.) [17, 12]. Різниця в розумінні капіталу між Ф. Кене і А. Тюрго полягає в тому, що перший розглядав капітал як аванси в натуральній формі, які приносять чистий дохід, не пов'язував його з проблемою розподілу доходів, а А. Тюрго визначав капітал як "накопичену цінність".

З часом, у XVII ст., набула розвитку сфера і матеріального виробництва. Вперше було поділено капітал на основний і оборотний. Основний – той, що використовувався на виробництво, переробку чи купівлю з метою перепродажу. Даний капітал не приносив прибутку своєму власнику, доки він зберігав свою початкову форму. Оборотний – той, що використовувався на покращення землі, купівлю корисних машин та інструментів чи інших подібних предметів, які приносять дохід або прибуток без передачі від одного власника іншому. Так вважав А.Сміт і описав це у своїй книзі II "Про природу капіталу, його накопичення і застосування" [16].

У XVII ст. домінуючою ознакою основного капіталу є його довговічність, міцність, повільна зношуваність. Крім того, дану категорію почали розглядати як частину багатства країни, яка використовується у виробництві, і приводить у рух працю. Перерозподіл капіталу досягається грошовим ринком. Стверджували, що норма прибутку поступово падає внаслідок підвищення зарплати і труднощів постачання. Задача держави – заохочувати прагнення до нагромадження, не вводити такі податки, що негативно вплинуть на капітал, тому що це зменшить майбутнє виробництво країни. Держава повинна контролювати кількість грошей у обігу, тому що цінність грошей залежить від їхньої кількості. Зокрема, такої думки притримувався Д.Рікардо [17].

У XVIII ст. категорію "капітал" почали розглядати як засіб експлуатації робітника. Капітал поділили на змінний і постійний. Якщо змінний капітал розглядати з боку його вартості, то він дорівнює вартості суспільної робочої сили, застосованої у цій галузі виробництва, отже, дорівнює сумі заробітної плати, виплаченої за цю робочу силу. Під постійним капіталом розуміли вартість усіх засобів виробництва, що застосовуються для виробництва в цій галузі. Вони, в свою чергу, поділяються на осно-

вний капітал: машини, знаряддя праці, будівлі, робочу худобу тощо і оборотний постійний капітал: матеріали виробництва (сировинні й допоміжні), напівфабрикати і т. ін. Так вважав К. Маркс і описав це у своїй праці “Капітал” [6, 7, 8].

На сучасному етапі розвитку економіки складання МСФЗ є обов’язковим для всіх компаній в 80 країнах, серед яких: Англія, Австралія, Греція, Італія, Польща, Франція, Іспанія, Швеція та ін. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) – система принципів, методів та процедур ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності [5].

Згідно МСБО 16 основні засоби визначаються як активи, які можуть принести майбутні економічні вигоди та значення яких може бути достовірно визначено [14]. В Росії використовується такі поняття, як “основні фонди” та “основні засоби”. У Законі Росії “Про бухгалтерський облік” [2] та ПБУ-6/01 [18] регламентується зміст цих понять. Основні фонди – це засоби праці, які багаторазово використовуються в виробничому процесі та, зберігаючи при цьому свою форму, поступово зношуються та переносять свою вартість по частинам на знов створену продукцію; строк служби більше року та вартість складає більше 100 мінімальних місячних заробітних плат. А основні засоби – це активи, строк використання яких підприємством в своїй господарській діяльності перевищує 12 місяців чи один операційний цикл, якщо він перевищує 12 місяців; об’єкт основних засобів повинен використовуватись у виробництві продукції, виконанні робіт, послуг чи для управлінських потреб організації та може принести майбутні економічні вигоди. Іншими совами, основні фонди – це основні засоби, виражені в грошових одиницях.

Національні стандарти також розглядають такі поняття, як “основні фонди” та “основні засоби”. Основні фонди використовується в нормативних актах, що регулюють оподаткування різних аспектів діяльності підприємства, зокрема правила ведення обліку балансової вартості основних фондів та нарахування їх амортизації регламентує ЗУ “Про оподаткування прибутку підприємств” у редакції від 22.05.97 р. № 283/97-ВР із змінами та доповненнями. Під поняттям “основні фонди” слід розуміти матеріальні цінності, призначені платником податку для використання у господарській діяльності платника податку протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів із дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких перевищує 1000 гривень і поступово зменшується у зв’язку з фізичним або моральним зносом. Основні засоби застосовується в нормативних актах, які регламентують фінансовий облік, зокрема у ЗУ “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. №96 –XIV [1]; у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затверджене наказом Мінфіну України від 27.04 2000 р. № 92 (також в інших Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку) та Методичних рекомендаціях по бухгалтерському обліку основних засобів, затверджених наказом міністерства фінансів України від 30.09.2003 р № 561 [10]. В цих нормативних актах основні засоби визначаються як матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій та очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). На сучасному етапі інтеграції України у світову економіку є реформування бухгалтерського обліку і звітності. Згідно Податкового кодексу України, який було прийнято в 2011 р. тепер використовується єдине поняття – “основні засоби” [11].

Висновки. Отже, еволюція наукового розуміння поняття “основні засоби” залежить від розвитку економіки в цілому. Досліджено основні відмінності розуміння між такими категоріями, як “основний капітал”, “основні фонди” та “основні засоби”. Слід зазначити, що поняття “основні засоби” носять натурально-речовий характер, а “основні фонди” і “основний капітал” – вартісний. Виходячи з цього, основні виробничі фонди і основний капітал є вартістю, вкладеною в основні засоби.

Література:

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV.
2. Федеральный закон “О бухгалтерском учете” // от 21 ноября 1996 г. – № 129-ФЗ.
3. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: підручник для студентів / М. Т. Білуха. – К. : Вища школа, 1997. – 410 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. – Житомир : Рута, 2001. – 365 с.
5. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практ. посібник. – К. : Лібра, 2004. – 397 с.
6. Карл Маркс. Капітал. Критика політичної економії / пер. з нім. за ред. Д. Рабиновича. – Том I. – Кн. I. – Київ : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. – 840 с.
7. Карл Маркс. До критики політичної економії / пер. з нім. за ред. Д. Рабиновича. – Київ : Партвидав ЦК КП(б)У, 1935 р. – 560 с.
8. Карл Маркс. Капітал. Критика політичної економії / пер. з нім. за ред. Д. Рабиновича. – Том III. – Ч. I. – Кн. III. – Київ : Партвидав ЦК КП(б)У, 1936. – 440 с.
9. Кузьмінський, Ю.А. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю і аналізу : [текст] / Ю. А. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній. – К. : Вища школа, 2001. – 175 с.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 року № 92 // Бухгалтерія. Збірник систематизованого законодавства. – 2007. – № 1. – 101–105 с.
11. Податковий кодекс України // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 1-3. – С. 3-354 с.
12. Тюрго. Избранные экономические произведения. – М. : Соцэкгиз, 1961. – 280 с.
13. Шермет А. Д. Теорія економічного аналізу, друге видання. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 365 с.
14. Палий В. Ф. "Международные стандарты учета и финансовой отчетности". – М. : ИНФРА-М, 2007. – 430 с.
15. Соколов Я. В. История развития бухгалтерского учета. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 367 с.
16. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М. : Эксмо, 2007. – 393 с.
17. Адміністративно-управлінський портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aup.ru>.
18. Учет основных средств [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.buhgalteria.ru/modules/helpbu/index.php?id=6>.